

МАРТИНЕНКО О. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МІЖВОЄННОЇ МУЗИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ З ПОГЛЯДУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Творчість представників української еміграції міжвоєнних років належить до яскравих явищ національної культури. Унаслідок поразки національно-визвольних змагань значна частина відомих учених, митців змушені були емігрувати. Серед професійних музикантів, які опинилися за межами батьківщини, переважно у Празі, Відні, Берліні та Парижі, були Олександр Кошиць, його соратниця Платоніда Щуровська-Россіневич, музикознавці Федір Стешко, Павло Маценко, співачка Марія Сокіл, композитори Федір Якименко, Антін Рудницький.

У численних музикознавчих публікаціях музичну діяльність української міжвоєнної еміграції розглянуто переважно у її зовнішніх проявах, тоді як внутрішній світ митців не привертає уваги дослідників. Однак саме особистісна складова дає змогу розкрити внутрішню мотивацію вчинків, взаємин з оточенням. Певні події і явища, висвітлені зсередини, набувають у наших уявленнях іншого змісту і значення.

Зацікавлення істориків суб'єктивним світом людини характерне для представників різних наукових шкіл і напрямів кінця XIX ст. (В. Дільтей, Г. Зіммель). Проте системного характеру вивчення процесів свідомості набуло в антропологічній історії третьої школи «Анналів» (Ж. Дюбі, Ж. Ле Гофф та ін.) унаслідок цілеспрямованого дослідження широкого спектру проблем індивідуальної та колективної свідомості – менталітету. Така методологічна орієнтація надала можливість дослідникам «поглянути на минуле крізь свідомість учасників історичних подій <...>, нав'язати діалог з людьми минулого, їхніми очима побачити історичну дійсність»¹.

В українській гуманітарній науці цей підхід утілено в дослідженні Н. Яковенко «Паралельний світ», у якому авторка з антропологічної перспективи реконструює внутрішню, суб'єктивну історію ранньомодерного українського шляхтича², наголошуючи: «Оптика <...> антропологічного погляду, відкриваючи нескінченну інформативну еластичність джерел, водночас досить чітко обмежує коло своїх повноважень: не війна, а гама свідчень про війну; не інститути й форми влади, а уявлення про владу та своє їй (владі) підпорядкування; не Церква, а сприйняття віри та прояви побожності; не вчинки, а клубок мотивацій і намірів довкола вчинків»³. Водночас, Н. Яковенко дотримується взаємозв'язку антропологічного та соціального вимірів історії: «Адже не існує соціальних практик, що не витворювалися б уявленнями, за посередництвом яких індивіди й групи надають сенс навколишньому світові»⁴. Отже, «суб'єктивну історію» доцільно досліджувати в контексті історії соціальної.

Українську міжвоєнну еміграцію ширше розглянуто в історичній науці, хоч дослідження з цієї теми становлять уже окремий напрям – діаспорознавство, сформоване зусиллями багатьох істориків (В. Трощинський, С. Віднянський, А. Шевченко,

¹ Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. – Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – С. 209.

² Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.

³ Там само. – С. 8–9.

⁴ Там само. – С. 9.

В. Маркус та ін.). Діаспорознавство збагачується концептуальними працями з інших наукових галузей. Так, із соціологічної та етнологічної позицій українську діаспору розглянуто у монографії К. Чернової¹, з філософської – у дослідженні Н. Кривди². У наукових працях цього спрямування увагу привертає здебільшого повоєнний період, якому притаманна інша логіка функціонування.

У досить багатій історіографії української міжвоєнної еміграції помітно переважають соціально-політичні характеристики, тоді як особистісний аспект значно менше цікавить дослідників. Так, у монографії В. Піскун³, концептуальну основу якої становить проблема особистого вибору людини в умовах кардинальних суспільних змін, доводиться, що становище українських політичних емігрантів у країнах їхнього поселення залежало насамперед від чинників суб'єктивного характеру: особисте знайомство з громадянами країни, особисте значення перебування у різних сферах суспільного життя, особистий вибір у питаннях натуралізації. Т. Цимбал⁴ розглядає у своїй монографії екзистенційний вимір феномена еміграції, вказуючи на абсолютизацію більшістю науковців об'єктивних причин еміграції і недооцінювання її суб'єктивної складової. Дослідниця стверджує: «<...> Навіть у роки масової еміграції, в моменти історичних катаклізмів, мотиви еміграції завжди є індивідуальними»⁵. Отже, «якщо еміграція – це екзистенційний акт, то і вирішення цієї проблеми повинно розпочинатись з окремої людини»⁶. Відповідно, необхідні дослідження у різних сферах гуманітаристики, зокрема – в музичній.

У статті аналізується поняття «ідентичність» як найбільш продуктивне для дослідження процесів свідомості, пов'язаних з музичною сферою. У найширшому значенні, поняття ідентичності означає один із головних механізмів особистісного освоєння соціальної реальності, фундамент системи смислоутворення на основі індивідуального чи групового вибору⁷. «Ідентичність – найважливіший акт самоусвідомлення суспільством і у ньому кожною особистістю самих себе, сутнісних основ свого буття в історії <...> Проблема ідентитету й ідентифікації – це проблема того, як мислить, відчуває й діє людина в усіх формах своєї втіленої єдності зі своєю історією, культурою, духовністю, з позицій будь-якої форми свого соціально, економічно, політично стратифікованого буття»⁸. Зрештою, «ідентичність можна розглядати як своєрідну імунну систему організму; вона може бути сильнішою або слабшою, але без неї організм нежиттєздатний»⁹.

¹ Чернова К. Українська діаспора як соціокультурна система / К. Чернова. – К. : ДАКККіМ, 2007. – 347 с.

² Кривда Н. Українська діаспора: досвід культури творення / Н. Кривда. – К. : Академія, 2008. – 277 с.

³ Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ ст.) / В. Піскун. – К. : МП «Леся», 2006. – 672 с.

⁴ Цимбал Т. Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії / Т. Цимбал. – К. ; Кривий Ріг : Вид-й дім, 20012. – 396 с.

⁵ Там само. – С. 392.

⁶ Там само. – С. 395.

⁷ Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ШІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – С. 13.

⁸ Козин Н. Г. Ідентифікація. Історія. Чоловік / Н. Г. Козин // Вопросы философии. – 2011. – №1. – С. 41.

⁹ Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ШІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – С. 18.

Важливо, що у співвідношенні взаємопов'язаних понять «ідентичність» та «ідентифікація» дослідники акцентують на процесуальних характеристиках останнього: «Ідентичність включає в себе різні аспекти, а ідентифікація – опис таких аспектів. Ідентичність є результатом, сталим відстоюванням і захистом себе; ідентифікація – пристосуванням, процесом постійного вибору, прийняття норм, традицій, установок <...> Тому на кожному рівні опису процес ідентифікації передуює осмисленню ідентичності. В кінцевому рахунку, ідентичність є ансамблем ідентифікацій, із включенням в єдине унікальне тотожне собі ціле»¹. Так і у співвідношенні понять «ідентифікація» та «самоідентифікація» перше передбачає наявність другого, «вбирає» його сутність. Відмінність полягає у спрямованості дослідження на свідомість конкретного індивіда.

Категоріальний апарат поняття «ідентичність» досить розгалужений і вимагає для кожного окремого дослідження певної селекції у його застосуванні. Окрім того, науковці наголошують на міждисциплінарному статусі теми ідентичності, що передбачає застосування концептів різних наукових дисциплін, пов'язаних із цим поняттям. Відібрані у статті стратегії наукового дослідження ідентифікаційних процесів української музичної еміграції міжвоєнних років поєднує їх зосередження на особистісній проблематиці.

Зазначимо, що поняття «ідентифікація» ввів у науковий обіг З. Фрейд, спочатку трактуючи його як позасвідомий емоційний зв'язок дитини з батьками. Наукова розробка цього поняття належить послідовнику З. Фрейда Е. Еріксону. Ідентифікацію, ідентичність учений розглядає як основу розвитку особистості, у глобальних проєкціях орієнтації людини у просторі, часі та у процесі соціалізації, міжособистісних комунікаціях². Ідеї Е. Еріксона викликали зацікавленість поняттям ідентичності у науковому світі, породивши багато методик його дослідження в різних наукових галузях, насамперед у соціології. Навіть у межах психоаналітичного напряму дослідження особистісних процесів усе активніше переносяться у сферу взаємодії індивіда з соціальним середовищем. Та й сам термін «соціальна ідентичність» постав у теоретичних працях психоаналітиків³.

За спостереженнями науковців, для більшості сучасних соціологічних досліджень спільним моментом є протиставлення особистісної та соціальної ідентичностей. Причому, у соціальній ідентичності виділяють два різні, але взаємопов'язані між собою аспекти розгляду – тотожності і відмінності. Під особистою ідентичністю розуміють набір специфічних ознак, які характеризують індивіда і вказують на його відмінності від інших. Соціальна ідентичність відображає уявлення людини про себе в міжособистісних взаєминах⁴.

На думку російського дослідника К. Соколова, протиставлення термінів «соціальна ідентичність» та «індивідуальна ідентичність» є некоректним, оскільки несоціальної ідентичності не існує, адже особистість завжди включена в ті чи інші угруповання чи колективи. Отже, йдеться про колективну ідентичність. Аргументуючи свою позицію, К. Соколов наводить визначення колективної ідентичності, яке запропонував відомий дослідник Ю. Ассманн: «Колективна ідентичність є питанням

¹ Чернієнко В. О. Природа засад ідентичності соціального суб'єкта / В. О. Чернієнко. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. Ін-т», 2010. – С. 103–104.

² Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Идентичность: философский и психологический анализ / П. И. Гнатенко, В. Н. Павленко. – К. : Арт-Пресс, 1999. – С. 9.

³ Там само. – С. 66.

⁴ Там само. – С. 67–68.

про ідентифікацію існуючих в колективі індивідів. Вона існує не “сама по собі”, а лише тією мірою, якою її визнають індивіди»¹.

Поступове розширення сфери вживання терміна (філософія, історія, культурологія) перетворило його на універсальний інструмент аналізу конструктів свідомості з їх розгалуженою типологізацією. Так, дослідники виділяють основні підсистеми поняття «ідентичність»: аскриптивні (вік, стать, кровна спорідненість, етнічна та расова належність), культурні (кланова, племінна, мовна, національна, релігійна, цивілізаційна), територіальні (найближче оточення, село, місто, регіон тощо), політичні (фракційна і партійна належності, ідеологія, державні інтереси), економічні (робота, професія, посада, класи, держави), соціальні (друзі, клуби, команди тощо, соціальний статус). За типом взаємовідносин ідентичності поділяють на диференційовані (із суперечливими зобов'язаннями, наприклад, сім'я – робота), ієрархічні («широкі» ідентичності включають у себе «вузькі»)². Розрізняють індивідуальну та колективну, реальну та уявну, абстрактну та функціональну, стабільну та маргінальну, постійну й ситуативну ідентичності³. Загалом, за твердженням учених, вичерпного тезаурусу ідентичностей не створено, та й принцип вичерпності тут «не працює»⁴.

Найрізноманітніші підходи до типологізації ідентичностей зумовили їх неймовірну перенасиченість і строкатість, а відтак – розмитість терміна. Дослідники підкреслюють надто нечіткий категоріальний статус ідентичності (лат. *identicus* означає і той самий, і тотожний, тобто подібний), що дає підстави розширено трактувати цей термін. Зрештою, історія його застосування є такою ж діалектично двоїстою: зростання кількості критичних оцінок зовсім не зменшило його привабливості для науковців, для яких ідентичність і надалі є основним інструментом пошуку відповіді на ключові особистісні питання: «Хто я, звідки, куди і навіщо йду?» Так, досліджуючи цю проблематику, Л. Нагорна констатує: «У самому феномені ідентичності іманентно закладена двоїстість: і в душі кожної людини, і в групі, в соціумі іде постійне змагання настанов на захист власного життєвого простору від сторонніх втручань і на входження до складу якогось колективу за принципом духовної спорідненості. Ця подвійність робить ідентифікацію процесом “боротьби за цілісність свідомості”, а саму ідентичність органічно вводить у кризовий контекст. А проте жоден науковий дискурс сьогодні не можна собі уявити поза застосуванням поняття “ідентичність” та похідних від нього»⁵.

У формуванні категоріального апарату поняття «ідентичність» слід окреслити найбільш загальні його характеристики. Дослідники визначають системні ознаки феномена ідентичності: «Незалежно від теоретичних напрямів у всіх моделях і концепціях ідентичності в більш чи менш явній формі наявна ідея про те, що люди ідентифікують себе з різними соціальними групами і в кожен даний момент часу всі ці ідентифікації співіснують, утворюючи певну цілісну систему. У різних ситуаціях і в різний час дана система може змінюватися, але вона є завжди»⁶.

¹ Цит. за: Соколов К. Б. Национальная идентичность в контексте системного подхода / К. Б. Соколов // Системные исследования культуры. 2008 / под ред. Г. В. Иванченко, В. С. Жидков. – СПб. : Алетейя, 2009. – С. 83.

² Там само. – С. 87.

³ Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – С. 20.

⁴ Там само. – С. 49.

⁵ Там само. – С. 51.

⁶ Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Идентичность: философский и психологический анализ / П. И. Гнатенко, В. Н. Павленко. – К. : Арт-Пресс, 1999. – С. 94–95.

Спираючись на класифікацію С. Ганнінгтона, К. Соколов сформулював основні параметри системи «ідентичність»:

1. Ідентичність притаманна як індивідам, так і групам. Причому індивіди можуть набувати або змінювати свою ідентичність тільки в групах. Індивід може бути членом відразу кількох груп і, відповідно, має можливість змінювати ідентичності.

2. Ідентичності є конструктами, по суті, те, що ми думаємо про себе, до чого прагнемо. Відносно вільні у визначенні власної ідентичності, індивіди конструюють їх за бажанням, за необхідністю або й за примусом.

3. Індивідам, як і групам, притаманні численні різноманітні ідентичності. Їх значення змінюється залежно від ситуації, відіграючи при цьому доповнюючу або ж конфліктуючу роль.

4. Ідентичності є результатом взаємодії конкретної людини або групи з іншими людьми чи групами. Сприймання іншими суттєво впливає на самоідентифікацію людини чи групи¹.

З поняттям ідентичності тісно корелюється категорія «статус», яка означає стан або позицію індивіда, ранг у будь-якій ієрархії, структурі, системі. Відповідно, це поняття дає змогу охопити і поєднати широкий спектр класифікаційних типів у різноманітних соціумних ієрархіях. Водночас цьому терміну притаманна своя, внутрішня структурна класифікація.

Як соціальне поняття, статус визначає місце особи в групі та суспільстві. Тобто, соціальний статус – це певна позиція особи в соціальній структурі групи і суспільства, пов'язана з іншими позиціями системою прав та обов'язків. Оскільки кожна людина займає кілька позицій у суспільстві, у неї, відповідно, може бути й кілька статусів, так званий «статусний набір». Іноді можливе незбігання статусів (статусна несумісність). Це трапляється, коли індивід має високий статус в одній соціальній групі і низький – в іншій, або ж коли права й обов'язки одного статусу суперечать виконанню обов'язків іншого². Соціальний статус особи доповнюється її особистим (або персональним) статусом, тобто становищем, яке людина займає у малій групі, залежно від того, як її оцінюють за її індивідуальними якостями.

Загалом поняття «статус» у сучасній соціології збагачене й доповнене категорійним апаратом, що дає змогу застосовувати його в різних площинах, ракурсах, охопити доволі широке коло проблем. Водночас, як один з основних елементів структури особистості, це поняття чітко орієнтує на особистісні аспекти дослідження. Додамо, що певне символічне значення для нашого дослідження має визначення терміна за античних часів: поза борця, який приготувався до бою.

Що ж стосується співвідношення понять «ідентичність» і «статус», їх структурна класифікація виявляє багато спільних ознак, точок перетину у стратегіях дослідження. По суті, обидві категорії взаємозумовлюють одна одну. Так, у сучасній соціології визнано, що суб'єкти не просто займають статуси чи досягають їх, а й співвідносять себе з ними, очікуючи такої ідентифікації з іншими. Найбільш вичерпну характеристику співвідношення понять «ідентичність» – «статус» наведено у колективній монографії «Соціальні ідентифікації та ідентичності»: «Ідентифікація – як соціальна так і особистісна – не може відбутися без статусу, він є необхідною передумовою процедур співвіднесення, належності й ототожнення. Індивіди не просто займають «позиції», вони отримують певний обсяг можливостей і благ, розпоряджаються ними і в цьому

¹ Соколов К. Б. Национальная идентичность в контексте системного подхода / К. Б. Соколов // Системные исследования культуры. 2008 / под ред. Г. В. Иванченко, В. С. Жидков. – СПб. : Алетейя, 2009. – С. 83–85.

² Танчин І. Соціологія : навч. посіб. / І. Танчин. – К. : Знання, 2008. – С. 139.

життєвому процесі набувають ідентичності <...> Статуси, у результаті, стають джерелом самоутвердження, ідентичності зовнішнього і внутрішнього “Я”, певним гарантом власної цінності, задоволення особистісних амбіцій та претензій, а також зразком для ідентифікації інших статусів. Націленість на ідентифікацію статусів дає змогу виявити їх стабільні поєднання, а отже – полегшити орієнтацію в соціальному просторі»¹.

У системі ідентичностей індивіда національна належить до найважливіших. Е. Сміт, один із провідних дослідників проблем національної ідентичності, називає її «усепроникною», «пов’язаною з багатьма різноманітними сферами життя і здатною до численних перетворень і поєднань»². Як зазначають дослідники, національна свідомість (ідентичність) – це уявлення про себе як про національну спільноту, про націю. Коли особистість вважає себе частиною такої спільноти й усвідомлює особливі відмінні ознаки цієї спільноти, можна стверджувати факт існування національної свідомості (ідентичності). Однак подальша конкретизація цього явища є досить проблематичною. Так, за твердженням сучасного американського вченого В. Сафрана, «поняття національної ідентичності не вирізняється точністю і навіть не цілком відповідає реальності, бо нація складається з індивідів, які мають множинні ідентичності і мають власне уявлення про підстави своєї належності до неї»³.

З поняттям національної ідентичності тісно пов’язана категорія ментальності, яку дослідники визначають як душу народу, яка зберігає його генетичний код⁴. Хоча природа ментальності здебільшого ірраціональна, пов’язана з проявами підсвідомого, та саме вона «формує систему мотивацій поведінки та вчинків, пояснює, чому саме так, а не інакше діє і чинить людина»⁵. Застосування категорії ментальності важливе для нашого дослідження і з погляду її пізнавальної цінності як способу відображення історичного процесу в суспільній психології. Як зазначає А. Гуревич, «У ментальності розкривається те, про що досліджувана історична епоха зовсім не збиралася, та й не була в змозі повідомити, й ці мимовільні послання, не відфільтровані й не процензувані в умах тих, хто їх відправив, тим самим позбавлені навмисної тенденційності – в них епоха ніби мимо власної волі проговорюється про саму себе, про свої таємниці»⁶.

Формування національної ідентичності невіддільне від такого феномена індивідуальної та колективної свідомості як історична (колективна, соціальна) пам’ять. Становлення концепту соціальної пам’яті відбувалося на міждисциплінарному рівні, у якому особливу роль відіграли антропологи, соціологи і психологи. В основі розуміння сутності цього явища є твердження: «Кожна людина і спільнота сприймає сучасність так, як вона бачить минуле <...> образи минулого зазвичай “виправдовують”, легітимізують сучасне, і якщо члени суспільства мають відмінні уявлення про минуле, то вони й по-різному бачать теперішнє і майбутнє»⁷.

Теоретичну основу політики пам’яті заклав французький учений М. Гальбвакс у книзі «Соціальні рамки пам’яті» (1925), зокрема зазначаючи: «Звісно, у кожного

¹ Социальные идентификации и идентичности / С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – С. 56–58.

² Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – С. 150.

³ Цит. за: Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – С. 33.

⁴ Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні / Л. Нагорна. – К. : ІПіЕНД, 2002. – С. 24.

⁵ Йолон П. Обриси ментальності та її суб’єкта / П. Йолон // Проблеми теорії ментальності. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 378.

⁶ Писаренко Ю. До питання про українську ментальність / Ю. Писаренко // Там само. – С. 303.

⁷ Зашкільняк Л. Передмова / Л. Зашкільняк // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам’ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 12.

своя, несхожа ні з чиею пам'ять, яка залежить від особистого темпераменту та життєвих обставин. І все ж вона становить частину, немов окремий аспект групової пам'яті, оскільки про будь-яке враження чи факт, навіть якщо вони видаються стосовно нас самих, ми зберігаємо тривалий спогад лише тому, що про них розмірковуємо, тобто співвідносимо їх з думками, що надходять із соціального середовища»¹.

Важливими для нас є результати досліджень Я. Ассманна, який запровадив дві основоположні категорії історичної (колективної) пам'яті – комунікативну й культурну пам'ять. Як зазначає Л. Зашкільняк, аналізуючи погляди Я. Ассманна, культурна пам'ять як засіб ідентифікації відрізняється від мінливої комунікативної значно більшою сакралізацією і символізацією історичних уявлень і образів. «Унаслідок цього формується специфічна історична свідомість, здебільшого далека від реальних подій, яка, однак, добре надається до обслуговування актуальних суспільно-політичних інтересів»². Зрештою, історична (культурна) пам'ять набуває статусу центрального компонента національної ідентичності. Так, за Т. Кузьо, «немає пам'яті – немає ідентичності – немає ідентичності – немає нації»³.

Зазначимо, що усвідомлення індивідом своєї причетності до тієї чи іншої національної спільноти відбувається шляхом зіставлення з іншим, за формулою «ми (я) не X, ми (я) Y». Перебування в інонаціональному середовищі надає цьому явищу особливої гостроти. Відповідно, важливим для нашого дослідження є дискурс «чужий/інший». Проблемі «чужий/інший» присвячено окремий розділ у монографії Н. Кривди «Українська діаспора: досвід культуротворення». Дослідниця докладно розглядає це поняття, вказуючи зокрема, що проблема «чужий/інший», хоч і має певну теоретичну історію, усе ж перебуває більше на рівні постановки й осмислення, ніж розв'язання. Це стосується її культурологічного аспекту, у якому міститься багато суперечностей у зіставленні «своєї» культури з культурою «чужого», чи «іншого». На підтвердження своєї тези дослідниця цитує слова російського культуролога В. Біблера: «Культура лише тоді культура, коли вона персоналізована як особистість, коли спілкування культур актуалізується у спілкуванні особистостей»⁴. Власне, таке акцентування В. Біблера на персоналізованому спрямуванні дослідження культурних процесів дає можливість залучити поняття «чужий/інший» до проблематики нашої роботи. До того ж, історію формування та функціонування цього дискурсу Н. Кривда розглядає у контексті четвертої хвилі еміграції, пов'язаної з розпадом радянської політичної системи.

У дослідженні проблем ідентифікації української міжвоєнної еміграції важливим є поняття «ідентифікаційна криза», пов'язане з різними соціальними катаклізмами (війнами, революціями та іншими потрясіннями). Його визначають як «невідповідність критеріїв самоідентифікації новому порядку речей»⁵. За твердженням до-

¹ Цит. за: Киридон А. Маски пам'яті в умовах трансформації суспільства // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 71.

² Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії в сучасному світі / Л. Зашкільняк // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 21–22.

³ Серeda В. Соціальна пам'ять і проблеми нації творення / В. Серeda // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 42.

⁴ Цит. за: Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення / Н. Кривда. – К. : Академія, 2008. – С. 234–235.

⁵ Чернієнко В. О. Природа засад ідентичності соціального суб'єкта / В. О. Чернієнко. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2010. – С. 101.

слідників, «жодна з інших криз не супроводжується таким глибоким конфліктом індивіда зі своїм оточенням <...> і такими мутаціями, які загрожують йому цілковитим випадінням із системи усталених у цьому суспільстві зв'язків»¹. На індивідуальному рівні кризи називають періодами особливо гострої «екзистенційної самотності», яка «у стабільних, повільно еволюціонуючих суспільствах лише іноді настає окремих індивідів, а масовим відчуттям стає у процесі динамічних і болючих змін»².

Підсумовуючи, зазначимо, що запропоновані методологічні засади дослідження ідентифікаційних процесів в умовах еміграції дають можливість розглянути їх у повноті взаємодії соціального та особистісного аспектів, надати концептуальної цілісності висвітленню культурних процесів українського зарубіжжя міжвоєнних років крізь призму особистого досвіду певної групи людей, представників музичного фаху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатенко П. И., Павленко В. Н. Идентичность: философский и психологический анализ / П. И. Гнатенко, В. Н. Павленко. – К. : Арт-Пресс, 1999. – 466 с.
2. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії в сучасному світі / Л. Зашкільняк // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 21–26.
3. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. – Львів: ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – 227 с.
4. Зашкільняк Л. Передмова / Л. Зашкільняк // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 1–18.
5. Йолон П. Обриси ментальності та її суб'єкта / П. Йолон // Проблеми теорії ментальності. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 372–403.
6. Киридон А. Маски пам'яті в умовах трансформації суспільства // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період формування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 67–74.
7. Козин Н. Г. Идентификация. История. Человек / Н. Г. Козин // Вопросы философии. – 2011. – № 1. – С. 38–49.
8. Кривда Н. Українська діаспора: досвід культуротворення / Н. Кривда. – К. : Академія, 2008. – 277 с.
9. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні / Л. Нагорна. – К. : ППіЕНД, 2002. – 271 с.
10. Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 271 с.
11. Писаренко Ю. До питання про українську ментальність / Ю. Писаренко // Проблеми теорії ментальності. – К. : Наук. думка, 2006. – С. 302–323.
12. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки XX ст.) / В. Піскун. – К. : МП «Леся», 2006. – 672 с.
13. Проблеми теорії ментальності. – К. : Наук. думка, 2006. – 403 с.
14. Серета В. Соціальна пам'ять і проблеми націєтворення / В. Серета // Історія – Ментальність – Ідентичність. – Вип. IV : Історична пам'ять українців і поляків у період фор-

¹ Нагорна Л. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань / Л. Нагорна. – К. : ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – С. 97.

² Социальные идентификации и идентичности / С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – С. 76.

мування національної свідомості в першій пол. XIX – першій пол. XX ст. – Львів : ПАІС, 2008. – С. 37–43.

15. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 223 с.

16. Соколов К. Б. Национальная идентичность в контексте системного похода / К. Б. Соколов // Системные исследования культуры. 2008 / под ред. Г. В. Иванченко, В. С. Жидков. – СПб. : Алетейя, 2009. – 604 с.

17. Социальные идентификации и идентичности / С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 185 с.

18. Танчин І. Соціологія : навч. посіб. / І. Танчин. – К. : Знання, 2008. – 351 с.

19. Цимбал Т. Феномен еміграції: досвід філософської рефлексії / Т. Цимбал. – К. ; Кривий Ріг : Вид-й дім, 2012. – 396 с.

20. Чернієнко В. О. Природа засад ідентичності соціального суб'єкта / В. О. Чернієнко. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2010. – 304 с.

21. Чернова К. Українська діаспора як соціокультурна система / К. Чернова. – К. : ДАККіМ, 2007. – 347 с.

22. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.

Мартиненко О. В. Дослідження української міжвоєнної музичної еміграції з погляду ідентифікації особистості. Аргументується актуальність наукової роботи та застосування поняття «ідентичність» як ключового у понятійному полі методології дослідження. Зосереджено увагу на питаннях формування категоріального апарату цього поняття у міждисциплінарному контексті. Вказано на системні ознаки феномену ідентичності. Висвітлено співвідношення з поняттями «ментальність», «статус» та «історична (колективна) пам'ять».

Ключові слова: українська міжвоєнна музична еміграція, методологія дослідження, ідентифікація особистості.

Мартыненко О. В. Исследования украинской межвоенной музыкальной эмиграции с точки зрения идентификации личности. Аргументируется актуальность научной работы и применение понятия «идентичность» как ключевого в понятийном поле методологии исследования. Сосредоточено внимание на вопросах формирования категориального аппарата этого понятия в междисциплинарном контексте. Указано на системные признаки феномена идентичности. Раскрыто соотношение с понятиями «ментальность», «статус», «историческая (коллективная) память».

Ключевые слова: украинская межвоенная музыкальная эмиграция, методология исследования, идентификация личности.

Martynenko O. V. Research of the Ukrainian Musical Interwar Emigration in Relation to Personal Identification. The relevance of research and its application for the concept of “identity” is argued as a key in the conceptual field of research methodology. The attention is paid to the formation of a categorical apparatus of this concept in an interdisciplinary context. The systemic symptom of the phenomenon of identity is determined by the author. The relationship with the concepts of “mentality”, “status”, “historical (collective) memory” is the result of this study.

Key words: Ukrainian music interwar emigration, research methodology, identification of the individual.